

په یوه نډیښه نیران و نه وروپا لسهرده می نیلخانیدا

نقیسین: د. مورتزا دهقان نژاد

وهرکیران: نزار تهیوب کولی

زانکویا زاخو / فاکولتیا زانستین مروقیهتی / پشکا میژوو

- دهسپیک:

جهی جوگرافی نیرانی بوویه ته گهر کو د درېژاهیا میژوویدا ته و هلاته بکه فیتته بهر هیرشین ملله تین جوراجور ژ روزه هلات و روزثاقا، و هیرشا مه غولان نیک ژ مه زنتینین قان هیرشان بوو، د دهسپیکا قی هیرشیدا پشکا هره مه زنا نیرانی ژلایي مه غولانقه هاته ویرانکرن به لی شارستانی و ره و شه نیریا نیرانی شیا ل سهر مه غولان زال بیت و ل سهرده می نیلخانیدا مه غول ب نا قی (شاهین وهلاتی فارس) دهاتنه نیاسین.

ل قی ده می خاچپه ریسان - ته وین ده قهرین به رفره ژ ته ردی موسلمانان داگیر کرین. هزر دکرن کو ب ریکا دروستکرنا هه قپه ایمانیه کی دگهل نیلخانین مه غولان دی شین دهوله تا مه مالیکان ژناق ببهن، ته و دهوله تا بوویه به ربه ست د ریکا و اندا بو قه کرنا باژیری نورشه لیم [قودس]، ته و نارمانجه ل پشت هنده ک هه ولین ته وروپیان بوو بو گریدانا په یوه نډیان دگهل نیلخانین مه غولان ل نیرانی، و دقنی ناقبه ری دا پایین مه سیحی ب کاری ناقبثیقانیی دناقبه را شاهین مه سیحیین ته وروپیا و نیلخانین مه غولان رابوون و گه له ک شان و هنارتین خو به ره ژ باره گایین مه غولان هنارتن و ته قی چهندي زه مینه بو به رپابوونا په یوه نډیان دناقبه را نیران و ته وروپادا خوش کرن.

- ته وروپا لسهرده می مه غولان:

ل دهسپیکا سهرده می مه غولان، موسلمانان هه ولدان کو په یوه نډیښه خو دگهل ته وروپیان خوش بکه ن، تا راده یه کی کو سالنامه نقیسی نینگلیزی ماتيو پاریس دبیتیت: «موسلمان دقیاں خو دگهل مه سیحیان بکه نه نیک داکو پیکفه به رسنگی وان دیوان (نانکو مه غولان) بگرن». به لی پشتی سهر به خوییا حکومه تا مه غولان ل نیرانی و دابه شبوونا هیزا مه غولان لسهرده می نیلخانیدا هییدی هییدی سیاستا زقر و جیهانقه گرا سهرده می چهنگیزخانی به ره ژ نه ماننی چوو. ژلایه کی ديقه شکه ستین نیک ل دويف نیکین ته وروپیان ل چه پهری شامی

روگه ه

وهرزیه، پویته ی د دهته شه کولین و وهرکیرانین مروقیهتی و زانستی

ژماره 4 بهارا ۲۰۱۲

و کهرب و نهقیانا مهسیحیان بو شاهین مهملوکی ل مسری و بهرگریا دلیرانهیا موجاهدین مسر و شامی بوونه هوکار کو تهووروی ههول بدهن په یوهندیان دگهل ئیلخانان گریبدهن و وان بو شهری دژی مه مالیکی شام و مسری هانبدن. بقی ئاواپی تهوورویان ژ بو ژناقبرنا دهسته لاتا موسلمانان دهستی خو کره ددهستی نهقیین هولاکویدا، ئانکو هه روی ملله تی تهوی تهوورویان دگوت کو تهو شهیتان و دیون کو ژ قاتین بنی جههنه می هاتینه و هیرشی دبه نه سه ر خه لکی جیهانی و چ ژ یاسا و شارستانی نزان. . . . (مرتجوی، ۱۳۷۰، ص ۶۷-۴)

مه غول سه ره رای هه می وی کاکلکاری و کوشتن و برین و سوتنا نه نجامدای بوونه نه گهر کو په یوهندیه کا راسته و خوتر دناقبه را روزه هلات و روزناقادا بهر قه رار ببیت و ته ق چهنده بوو هاریکار بو رابوونا رینسانسی ل تهروپا، و ته ق رینسانسه خالا دهستیکی یه د شارستانیا نوویا تهووروییدا، و بهری هینگی موسلمانان ب ریکا وهرگیرانا که لتوری یونانی و پیشکهفتنا ره و شه نبیری و زانستی ریکا قی رینسانی خوش کریوو. دامه زاندا ئیمپراتوریا بهر فردها مه غولان بوو پرده ک دناقبه راهه ردوو شارستانی وی ده می دا. (جوادی، ۱۳۵۱، ص ۳؛ اصفهانیان، ۲۵۳۶، ص ۴۸).

- هولاکو خان پارێزه ری مهسیحیان و ئا فاکری په یوهندیان دگهل روزناقا:

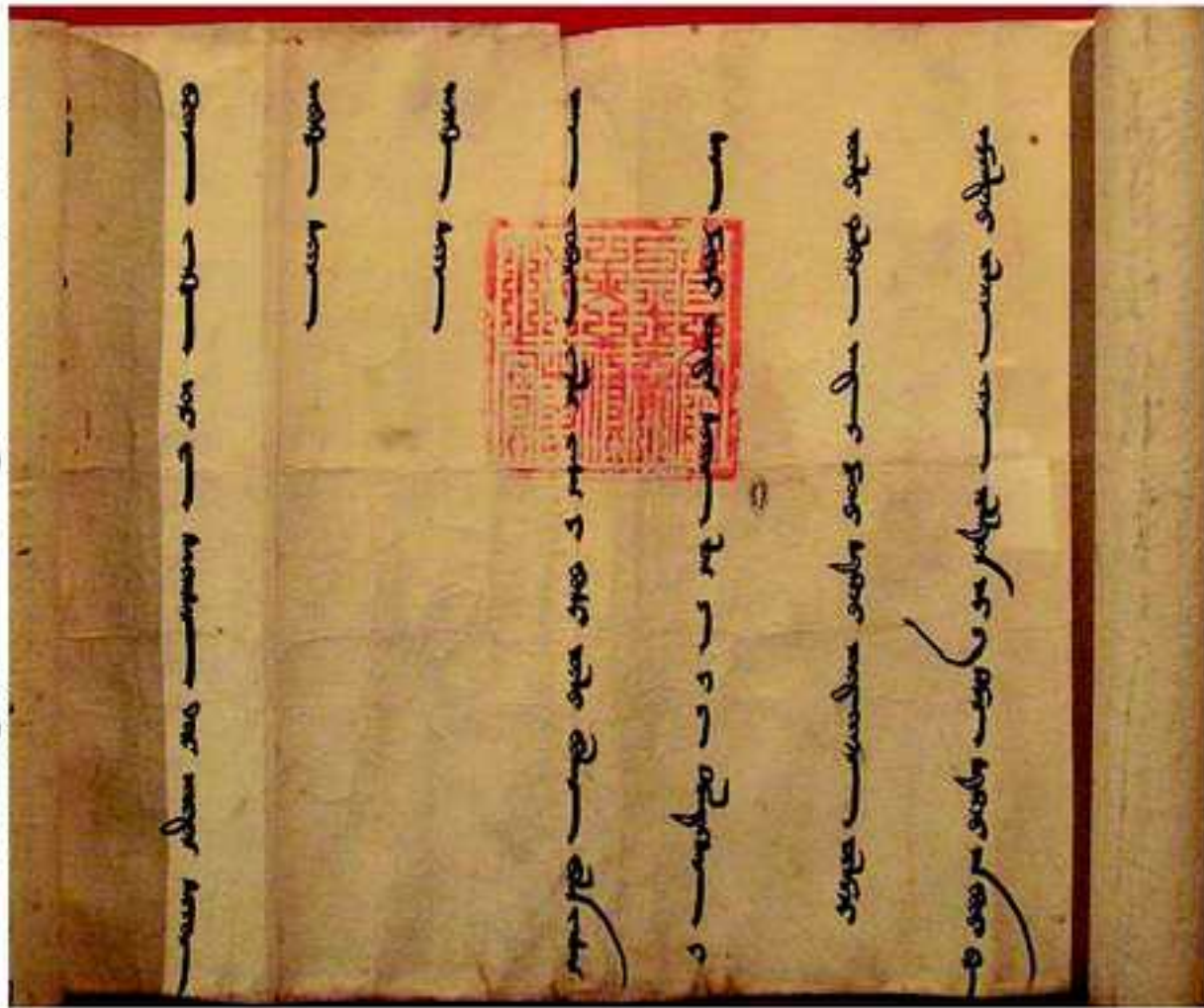
دهمی هولاکوی ل سال ۶۵۴ مش / ۱۲۵۶ ز که لایین نیسماعیلیان [ل باکوری ئیرانی] ویرانکری و روکن الدین خورشاه نه چار بووی خوته سلیم بکهت، موسلمانین سوننی که له ک خوشحال بوون و هنده ک ژوان هزر کرن کو هولاکو موجاهد کی دریکا ئیسلامیادیه، به لی هه رزوو مه غولان باژی ری به غداد ژی ل سال ۶۵۶ مش / ۱۲۵۸ ز داگیر کر و خه لیفی عه بیاسی کوشت و ته قی چهندی سوننی دناق تازی و زیاریدا هیلان، و قی جاری شادی که فته ددلی مهسیحیاندا؛ هولاکو دزانی کو ب قی کاری دی شیت سه رنجا شاهین تهووروی بولایی خو بکیشیت چونکه چوار سالان بهری قی روودانی [ئانکول سال ۶۵۲ مش] وی په یمانه کا دوستی و هه قکاری دگهل شاهی تهرمه نستانی هیتومی ئیکی گریدابوو. (جوادی، ۱۳۵۱، ص ۱۴-۱۵).

دقی سه رده میدا، تایینی مهسیحیی کاریگه ریه کا مه زن لسه رده زگه هی دهسته لاتا ئیلخاناندا هه بوو، نه خاسمه ژنان دقی بواریدا روله کی بهر چا قه هه بوو، بو نمونه (دوقوز خاتوون) هه قژبنا مهسیحیا هولاکوی کوروله کی مه زن د رهفتارا سیاسی زهلامی خودا هه بوو، ته ق ژنه کچا خانی مهسیحیی مه غولان ب ناقی

رووگه ه

وهرزیه، پویته ی د دهته هه کولین و
وهرگیرانین مرؤقه بته ی و زانستی

ژماره 4 بهارا ۲۰۱۲

(ئهورهنگ خان)
 بوو ئهوی دناڤ
 ئه و رو پیا ندا
 بناقی (مه لک
 یوحه ننا) دهاته
 نیاسین، و
 شاره زایی
 بلیمه تیا قتی
 ژنی هند گه له ک
 بوو کو شاهنی
 مه زنی مه غولان
 (مه نگو قاتان)

شیره تی ل هولاکوی کر کو دهه می کاراندا راویژ و پرسیارا خوب وی بکهت.
 (نوائی، ۱۳۴۶، ج ۱، ص ۹۲)

هه ردقی سه رده میدا مه سیحین ئیرانی. ئه وین ب چاقتی قورتالکهر و
 رزگارکهر دنیرینه خانی مه غولان. بزاقکرن کو مفای ژ دهستهلان و هیزا وی
 وه رگرن بو پشته قانی و هاریکاریا براین خویین مه سیحی ئه وین ل سه نگه ری
 شام و مسریدا دژی موسلمانان شه درکرن و تاینی ئیسلامی ل تاسیا و نه فریقیا
 ژ ناڤبهن، و چیدبیت هیرشا هولاکوی بوسه ر شام و مسری ژ نه انجامی هاندان
 و نازراندنا مه سیحین ئیرانی بیت. (همدانی، ۱۹۴۰، ج ۱، ص ۶۲؛ اقبال،
 ۱۳۴۶، ص ۸۹۱؛ گروسه، ۱۳۶۸، ص ۱۸۵).

بو گه هشتنا قتی نارمانجی هولاکوی که سه کی مه سیحی ب ناقتی (کیتو
 بوقا) کو سه رکرده کی عه گید و میرخاس بوو به ره ق شام و مسری قه ره وانه کر،
 و قی سه رداری پشتی داگیرکرن باژیری دیمه شق ل سالا ۶۵۸ مش / ۱۲۶۰ ز
 هه می مزگه فتین وی کر نه که نیسه و دیر، و ئه گه ر دلیری و شاره زاییا میر (قوتز)
 و سه رکه فتنا وی د شه ری (عین جالوت) دانه بانه مه غول دا دوو ماهیک په ناگه ه
 و چه په ری ئیسلامی نانکو فه لستین و باکوری ئه فریقیا داگرکه ن. و ئه گه ر ئه م
 ژبیرا خونه بهین کول وی ده میدا ئه ورو پیین مه سیحی ژی هه می هه ولین خوژ
 بوژناقبرنا موسلمانان مه زاختبوون ئیدی گه له ک ب زه حمهت بوو کو جاره کا دی
 ئیسلام بیهنا خوبکیشیت و بشیت دناقبه را دوو دوژمنین سه رره ق و زلده ستدا
 رابیته سه ر پین خو. (ویلتس، ۱۳۵۳، ص ۵۴۱).

بەرگربا موسلمانان ل شام و مسرئى مه غول ژى - وهكى خاچپه رهستان - ژ گه هشتن بو باژيرى قودسى زربه هر کرن، تهقى بابه تى خانى مه زنى مه غولان ل چينى و ئيلخانين ئيرانى نزيكى ده زگه هئى پاپاي کرن و ل سه رده مى ئيلخانيدا نامه يين دوستانه و قولپ و هه قپه يمانى دناقبه را ئيلخانين مه غول و پاپا و شاهين مه سيحيدا به رده وام بوون. (مرتضوى، ۱۳۷۰، ص ۷۷۱؛ دستغيب، ۱۳۶۷، ص ۲۶؛ باوزانى، ۱۳۵۹، ص ۷۶۱).

هاتنا ئيکه مين شاندى نوونه رين پاپاي بو روژه لاتى:

بو زانينا نارمانجين مه غولان، پاپا ئسکه نده رى چوارى شانده ک ب سه روکايه تيا که سه کى دومنيكى ب ناقى (ديشيد ته شيبى) به ره ق باره گاي هولاکوى هنارت، ئيلخانى گه له ک ب گهرمى پيشوازي ل شاندى کر و سوز دا کو چ ده ستر بربان نه به ته سه ر ده وله تا خاچبه ريسان، هه روه سا مسيونه رين که نيسا روما ژ دانا باجى بهينه ليبورين، به لى سه ره راي ته قى نييه ت چاكيى هولاکوى نه شيا هه لوپستى ته وروپيان ژ مه غولان بگه ورپيت و وان - تانکو ته وروپيان - چ چه زه ک بو هه قپه يمانى دگه ل مه غولان ژخو نيشا نه دا. به لى شکه ستنا کيتوبوقاي و سه رکه فتنين پيپرسى وه کر کو روژ تا قا جاره کا دى هزرى د گرنگيا مه غولاندا بکه ن و هنده ک ژوان ل وى باوه رى بوون کو مه ترسيا پيپرسى لسه ر مه سيحيان گه له ک ژ مه غولان پتره . بقى ئاوايى ژناقبرنا ده سته لاتا مه ماليکان بوو نارمانجه کا هه قپشک بو نه وروپى و ئيلخانان. (ويلتس، ۱۳۵۳، ص ۶- ۱۴۵).

شکه ستنا عين جالوت خاله کا وه رچه رخانى بوو د سه ده يين ناقه راستدا، چونکه ژلايه کيفه به رسنگى پيشقه چونا مه غولان به ره ق ده ريا ناقه راست هاته گرتن و به رده و اميا ده سته لاتا مه ماليکان هه تا داگيرکاريا عوسمانى ل ۹۲۳ مش / ۱۵۱۷ زهات مسوگه ر کرن و ژلايه کى ديقه دربه کى کوژه ک ئاراسته ي ده سته لاتا خاچپه رهستان ل روژه لاتا ناقه راست کر. (اقبال، ۱۳۶۴، ۱۹۵)

هه بوونا خاتوون و شيره تکار و وه زيرين مه سيحى د باره گه هئى سه ره کيى مه غولان [ل چينى] و ئيلخانين ئيرانيدا ئيک ژ فاکته رين کاربگه ر بوو کو پتر ژ فاکته رين دى رولى خود دانا ئيمتيازان بو مه سيحيان و پيشوازي و ره فتارا دوستانه دگه ل شاندين مه سيحى هه بوو. (مرتجوى، ۱۳۷۰، ص ۱۱۰)

هه تا سالا ۱۲۶۰ ز چ گه ورينه کا مه زن د نيرينا مه غولاندا بو نه وروپا پهيدا نه بوو و نه و بوويه رين د قى سالييدا رووداين نيشانا روخيانا ده سته لات

په يوه ندين ئيران و نه وروپا سه رده مى ...

رووگه ه

وهرزیه، بويته ي د ده ته فه سکلين و وه رگيرانين مرؤقه ايته ي و زانستى

ژماره 4 بهارا ۲۰۱۲

و زلدهستیا مهغولان بوو، ئیلخانین ئیرانی د ههفرکی و پهچوونین خو دگهل مهمالیکین مسری و کورمامین وان د (چهپهری زیرین) دا دهست ژ خوپهدهستی و کویاری و شانازیین خو یین بهری بهردان و بهریخودانه دهولهتین مهسیحی وهک ههقهپهیمانین بهیز. و تارمانجا سهردهکی ل پشت فان پروژهیین ههقهپهیمانینی نهجامدانا هیرشین ههقهپشک (مهغولی-مهسیحی) دژی مهمالیکین مسری بوو. مهسیحیان دگوت نهگه رهیزهکا خاچهپهدهستان ژ تهوروپا بهیتته هنارتن و ب ههماههنگی دگهل حکومهتا ئیلخانان هیرشی بیه نه سه ر مسری دی شین جارهکا دی باژییری قودسی بدهستخوقه بینن و پاشی مهغولان ژی هانبدن کو ئایینی مهسیحی قهبوول بکهن. (پیگولوسکایا و دیگران، ۱۳۵۴، ص ۳۴۴).

چوونا شانندی هولاکوخانی بو باره گایی پاپا ئوربانی چواری:

ب مهبهستا پهیدا کرنا هندهک ههقهپهیمانان دناق مهسیحیاندا، هولاکوخانی ل سالا ۶۶۲ مش/ ۱۲۶۳-۱۲۶۴ ز شاندهک ژ چهند کهسان بهره ژ باره گایی شاهین تهوروپا رهوانه کر، پیشنیارا سهردهکی دگهل قی شانندی (ههقهپهیمانی ژ بو ههرشاندنا ئیسلامی بوو). نه ژ شانده ل گزیرتا صقلیه توشی نه خوشیا (مانفرید) بوو و بتنی ئیک ژ وان شیا بگه هیتته باژییری روما و په یاما هولاکوی گه هانده پاپا ئوربانی چواری. بهرسقا پاپای گه لهک سه رخوو دوستانه بوو، پاپای په سنا میری مهغولان کر ژ بهر رهفتارا وی یا جوامیرانه دگهل مهسیحیان، ههروهسا نامازه دا کو هندهک ژ مالباتا وی یین بووینه مهسیحی لهورا داخواز ژی کر کو نه وژی بهیتته سه ر قی ئایینی. بهلی ده می بهرسقا پاپای گه هشتی هولاکو مر بوو. (ویلتنس، ۱۳۵۳، ص ۶۴۱).

شاهاتیا ئاباقاخانی و هنارتنا بالیوزه کی بو باره گایی پاپا کلیمنتی چواری:

پشتی مرنا هولاکول سالا ۶۸۰ مش/ ۱۲۵۸ ز ئاباقاخانی دهستللات ودرگرت، نهوی پشتی کچا ئیمپراتوری بیزهنتی (پالولوگوس) ب ناقی (دسپینا مه ریه م) بو خو خواستی په یوه ندیین خوش دگهل مهسیحیان گریدان، هه رچه نده میژوونقیسان گوتیه کو نه و ژلایی ئایینی قه بی لایه ن بوو. (بارکهازن، ۱۳۴۶، ص ۹۲۲).

دقی سه رده میدا ئاباقاخان دره وشه کا تنه گاقدا بوو، ژلایه کی قه که فتبوو دناقبه را (چه پهری زیرین) و مه مالیکاندا، و ژلایه کی دیشه حله ب و دیمه شق د دهستی پیپرسیدا بوون، زیده باری قی چهندی ل سالا ۶۶۵ مش/ ۱۲۶۷ ز شاهی نهرمه نستانی هیتوم کو سه رره قترین ههقهپهیمانی مهغولان بوو ل سه ردهستی

رووگه ه

ومرزیه، پویته ی د دهته شه کولین و
ومرکیرانین مرقایه تی و زانستی

ژماره 4 بهارا ۲۰۱۲

مسرېان شکه ستبوو و وهلاتی وی هاتبوو تالانکرن، نه فی همی ټاباقاخان گه هاندی وی باوهری کو مه سیحی تنها هه فیه یمانن کو دی شین پشته فانی وی بکه ن. (مرتضوی، ۱۳۷۰، ص ۴۸۲).

سهرده می ټاباقاخانی وهک خالاکا وهرچه رخی د په یوه نډیټن مه غولی. مه سیحی دهیته هژمارتن، ژ گرنګترین تایبه تمه نډیټن فی سهرده می پیکدادان و په فچوون بوون دناقبه را موسلمانین مسر و شامی و بهرګریا سهخت و تاسنیا مه مالیکان ل هه مبه ر سیاسه تا جیهانقه ګرا نه فیټن چه نګیزخانی و که فنه دوژمنین موسلمانان ل مسر و شامی ټانکو خاچپه رستان. (مرتضوی، ۱۳۷۰، ص ۵۱؛ ابرهارد ماير، ۱۳۷۱، ص ۱۳۰).

ټاباقاخانی د قیا ب هاریکاریا دهوله تین مه سیحی هیرشی ببه ته سهر وهلاتی مه مالیکان و ژبو فی مه رده می وی بالیوزهک رهوانه ی باره گایی پاپا کلیمنتی چواری (۱۲۶۵-۱۲۶۸) کر. (براون، ۱۳۵۷، ج ۳، ص ۵۲)، پاپای نامه یا ټاباقاخانی نهوا ب رینقیسا ئیغوری هاتیه نقیسین خواند و دبه رسفدا گوت کو نهو چهز دکهت ټاباقاخان ب زمانی لاتینی نامه یان بو وی بهنیریت (اقبال، ۱۳۶۲، ص ۳۰۲)، هه روه سا دنامه یا خودا پاپای به حسی پیرابوونین خول هه مبه ر به رهنګارین خول نه وروپا کر، هه روه سا وی سوز دا کو شاهین مه سیحی نه وروپا هاندهت کود شهری دژی موسلماناندا پشته فانی مه غولان بکه ن. پشتی فی چه ندی ټالوګوریا بالیوزان دناقبه را ته بریز (پایته ختی ټیلخانان) و کوچک و باره گایی نه وروپیان به رده و ام بوون.

د فی چاخیدا سه روه ر به روقاژی لیها تبوو، چونکه ل ده ستپیکی نه وروپیان داخوازا هه فیه یمانی دگه ل مه غولان دکرن و بو فی مه رده می هندهک هه ولین بیهوده و بی نه نجام ددان، به لی نوکه نه فیه مه غولن کو هه ولددهن بالا پاپای بو لایی خو بکیشن، و ده می پاپای نه فیه چه نده دیتی ئیدی مه رجهک ژبو دانوستاندنان دگه ل ټیلخانان دانا نه وژی (نهو هه می بینه مه سیحی!!). مسیونه رین مه سیحی ژی بله ز گوتگوتکهک سه بارهت مه سیحی بوونا هولاکوی و چوونا ټاباقاخانی بو قاتیکانی به لاکرن. به لی ژلایه کی دیشه هندهک سه رانین نه وروپیان کو شاره زاییه کا باش د سیاسهت و رهوشا ده فیه ریدا هه بوون نه دگه ل ګریدانا هه فیه یمانی دگه ل مه غولان دژی مه مالیکان بوون، چونکه وان دگوت کو پشتی ژناقبرنا مه مالیکان مه غول دی به رده فیه وروپا هاژون. و ګهورینا ناراسته یا ههوا خاچپه رسته یا هه شتی بو تونس ژ نه ګه ری سه رکه فتنا هزارا فان سیاسه تمه داران بوو. (ویتلس، ۱۳۵۳، ص ۷۴۱).

ئاباقاخانی ل سال ۶۶۸ مش/۱۲۶۹ ز چند بالیوزهک رهوانه ی باره گایی شاهیی هه ریمیا نارگون [ل ئیسپانیا] کر و داخواز ژئی کر کو دگهل دهوله تین دی بین مه سیحی ژلایی نه وروپا قه هیرشی ببه نه سهر موسلمانان، به لی هه رزوو ژبه ر پیریا ته مه نی خو و ژبه ر نه رازیوونا هنده ک سهر کردین خو ئاباقاخانی ده ست ژ پروژی هه قه پهمانیی دگهل نه وروپا به ردا. (اقبال، ۱۳۶۴، ص ۳۰۲).

ژلایه کی ديقه شاهیی ئینگلتر ئیدواردی ئیکی (۱۲۷۲-۱۳۰۷). نه وی ده و ا خاچپه ره ستیا هه شتی ل تونس شکه سن خواری. ده می گه هشتیه باژییری عه ککا شانده ک به ره ژ کوچکا ئاباقاخانی هنارت داکو پیکقه نه خشه یی شه ری هه قپشک دگهل موسلمانان بکیشن، به لی چونکه پشکا هه ره مه زنا له شکه ری ئیلخانی ل تورکستانی مژوولی شه ری بوون بتنی له شکه ره کی بچووک کو ژ ۱۰ هزار شه رقانان پیکده ات به ره ژ سوریا چوون. ل ده ستپیکی فی له شکه ری شیا هنده ک سهر که فتنان بده ستخو قه بینیت به لی له به رامبه ر له شکه ری مه زنی پیپرسی قه کیشان، بقی رهنگی پلانا ئیدواردی ژبه ر کیمیا ژمارا سهر بازان سهر نه که فت و نه و ل سال ۱۷۶ مش/۱۳۰۷ ز قه گه ریا بو ئینگلتر. (معلوف، ۱۳۶۹، ص ۲۵۳).

ل هه مان سال ئانکو ۱۷۶ مش/۷۰۳۱ ز ئاباقاخانی شانده کی دی بو دیدارا پاپا گریگوری به ره ژ باژییری لیون هنارت، هه روه سا وی دگهل شاندی خو نامه یه ک بو ئیدوارد شاهیی ئینگلتر هنارتبوو، به لی ئیدواردی ب به هانا هندی کو وی چ به ره هقی بو تاماده کرنا له شکه ری نه کر به داخوازا ئاباقاخانی ره دکر. (مرتضوی، ۱۳۷۰، ص ۲۰۱).

هه روه سا ل سال ۳۷۶ مش/۱۲۷۴ ز ئاباقاخانی ب هاندنا شاهیی نه رمه نستانی نه وی دقیار باژییری قودسی ژ ده ستی موسلمانان «نازاد» بکه ت، شانده ک ژ ۱۶ که سان به ره ژ نه وروپا هنارتن (طاهری، ۱۳۴۹، ص ۶۳)، نه و نامه یا ئاباقاخانی دگهل شاندی هنارتی ل نه نجومه نی چوارده هه می که نسبی نه و ال سال ۱۲۷۴ ز هاتیه گریدان و ب تاماده بوونا پاپا گریگوری هاته خواندن. نه قی نامه یی بابه تین په یوه ندین دوستانه و پیشنیارا هه قکاریی بو به لاقکرنا ئایینی مه سیحی و شه ری دژی ئیسلامی بخو قه گرتبوون. و ژبو نازراندنا هه ستی نه ندامین نه نجومه نی سی که سان ژ نه ندامین شاندی مه غولی مه سیحی بوونا خو راگه هاندن و لسهر ده ستی ئوسقوف نه ستیاک - نه وی پشتی هینگی بوویه پاپا ئینوسانی پینجی- هاتنه شووشتن (ته عمید کرن).

روغیه، پویته ی د ده ته شه کولین و ویرگیانین مروقیه تی و زانستی

ژماره 4 بهارا ۲۰۱۲

سهره رایې نه قی شانوگه ریې، چیدبیت مه غول دهه ولا خودا بورا کیشانا بالا نه ندامین نه نجومه نی سهرکه فتی نه بن، چونکه نیک ژ میژوونقیسین وی سهرده می دبیرت: (خودی بتنی دزانتیت کا وان بوچی نه کاره کر)!! نه نجومه نی د داویا کارین خودا به یانه ک ده ریخست و تیدا بانگه وازیا شه ره کی خاچپه ره سستی نووی کر، و شاندی مه غولی سوزه کا نه رینی ژ پای وهرگرت و قه گه ریا بو تیرانی (صدر، ۱۳۲۲، ص ۹). به لی رده تارین مه سیحیان ل پاشه روژی دیار کرن کو تاخفتنا پای سهاره ت دوستی دگهل ئیلخانی بتنی گوتن بوو و مه ره م ژی بهرژه وهندیا سیاسی و بانگه شا تایینی بوو. و به لگه لسه ر قی نه وه: ده می ئیسماعیلیان ژبوژنا قبرنا مه غولان داخوازا هاریکاری ژ شاهین نه وروپا کرین

قوبیلای خان

ئوسقوفی وینچسته ر گوت: (بهیلن نه ق سه گه ئیکودوو بدرینن و نفسی هه قدوو قر بکن، پاشی نه م دی لسه ر کافلی وه لاتی وان تایینی کاسولیکی ئافا کهین). (براون، ۱۳۵۷، ج ۳، ص ۶۱؛ مرتضوی، ۱۳۷۰، ص ۱۸۲).

تاباقاخانی کو کینه کا مه زن ژ شکه ستنا عین جالوت هه بوو، دقیا ب هه ر ره نگه کی هه بیت تولا خو قه که ت، له ورا ل سالا ۶۷۵ مش / ۱۲۷۶ ز دوو که س ره وانه ی قاتیکان کرن. پایا جونئی بیست و ئیکی

(۱۲۷۶-۱۲۷۷ ز) پیشوازیه کا گهرم ل نونه رین ئیلخانی کرن و سهر داخوازا وان دوو نامه بو شاهین فه ره نسا و ئینگلتره هنارتن، هنارتیین تاباقاخانی دوو که س ژ مه سیحیین گورجستانی بوون ب نا قین جاک و نه سلوس و وان لسه ر زاری تاباقاخانی سوزد ابوو کو بیسته مه سیحی، به لی ل سالا ۱۲۷۷ ز پایا مر و ل سالا دو یقدا پایا نیکولایی سیی (۱۲۷۷-۱۲۸۰ ز) نامه یه ک بو تاباقاخان و قوبیلای هنارت و تیدا سوپاسیا وان کر ژ بهر هاریکاریا وان بو مه سیحیان، ههروه سا شانده ک ژ پینج راهبین فرانسیسکانی به ره ق ته بریز و خانبالیغ = (بیجن پایته ختی چینی) هنارت. (اقبال، ۱۳۶۴، ص ۴۰۲).

بزا قین تاباقاخانی بو هیرشا سهر مسری بی نه نجام بوون چونکه پشتی چه ندین سالان ژ شه ری ئیدی ل ته وروپا چه زا نازاد کرانا × وارین پیروز «نه ما بوو، و فره نگیان چه ز دکرن کو دگهل مسریان پیک بهین و سهر نه نجام نه ق هه وله ب

گریدانا پهیمانہ کا ناشتی ب دووماہی ہاتن. کومارین قنیسیا و جینوا ژی ب ریکا بازگانہ دگہل مسریان گہہشتبوونہ سامان و دہرامہدہکی ٹیکجار مہزن و نہدقیان جارہکا دی بکہفہنہ دہردہسہریاندا. ہہروہکوب مرنا (لوبسی پیروز) گیانی جہنگین چاچپہرستی ژی مریوو، و ہہول و بزاقین گریگوری بوہہلکرنا شہرہکی دی بی نہنجام بوون، و پلانا ئاباقاخانی سہبارہت دوستی و ہہقالینی دگہل مہسیحیان و دژایہتیکرنا ئیسلام و موسلمانان توشی شکہستہکا ٹیکجارہکی بوو. (مرتضوی، ۱۳۷۰، ص ۱۲۱). پاشی ئاباقاخان ل سالا ۶۸۱ مش / ۱۲۸۲ز مر و برایی وی تہگوداری جہی وی گرت.

تہگودار - تہوی د گہنجاتیا خودا ہہتہ تہعمیدکرن و ناسناقی (نیکولای) وەرگرتی- پشتی تیکہلی دگہل موسلمانان کری ہاتہ سہر ئایینی ئیسلامی و ناقی خو کرہ (تہحمہد). (سایکس، ۱۳۶۶، ج ۲، ص ۲۵۱)، و ہہلوبستی تہحمہد تہگوداری بی توندل ہہمبہر مہسیحی و بودییان بوو تہگہری پیدابوونا دووبہرکیی دناقبہارہگایی مہغولاندا و بگروہہکیشا دناقبہرا و انداب کوشتنا تہگوداری لسہر دہستی ئارغون خانی ب دووماہی ہات و چپروک ب داوی ہات (۶۸۳ مش / ۱۲۸۴ز).

د ہندہک سہرچاودہین میژوویدا ہاتہ کو تہحمہد تہگوداری دقیا پہیوہندیین دوستانہ دگہل مہمالیکیں مسری بہرقرار بکہت و تہقہ ٹیک ژ تہگہرین تیکچوونا پہیوہندیان دناقبہرا وی و سہرانین مہغولاندا بوو. (پیگولوسکایا و دیگران، ۱۳۵۴، ص ۳۵۳).

- پہیوہندیین ئارغون خانی دگہل تہورویا:

ئارغون خانی - وہکی بابی خو- پہیوہندیین نزیک دگہل تہورویان

دروستکرن، (سایکس، ۱۳۶۶، ج ۲، ص ۲۵۱) ہہروہسا سی ژ ژنن ئارغون خانی ژ وان سوگولیا [خوشتقیترین ہہقژینا وی] وی ب ناقی ئوروک خاتوون مہسیحی بوون و تہو بو ہہقپہیمانہی دگہل مہسیحیان ہاندان. لسہر قی بناخہی شاندین

رووگہ

وہرزہ، پویتہی دہتہ شہکولین و ویرکیرانین مرقاہتہی و زانستی

ژمارہ 4 بہارا ۲۰۱۲

۱۲۰

جوراو جور د ناقبه را و اندا هاتنه نالوگور کرن و هندهک کارین گرنک سه بارهت هه قپه یمانی و ټیکگرتنی دگهل نه وروپیان هاتنه نه جامدان. هه رچه نده نارغون خان بودایی بوو بهلی ل ژیر کارتیکرنا هه قزینین خو بوو لایه نگرې مه سیحیان و دهستی وان د وه لاتیدا بهردای هیلان. نهوی ژی وهکی باب و باپیری خو هه ولدا د شهرین خودا دژی موسلمانان هندهک هه قپه یمانین نه وروپی په یدا بکهت له ورا شاندهک بهره ده هندهک دهوله تین نه وروپی هنارتن. ره گه زین سهره کی دقان شاندا مه سیحیین نستوری بوون کو جار د کراسی زانایین تایینی یان ب ناقی بازرگانایی ببوونه خودان پایه یین بلند د دهزگه هی شاهین مه سیحیین مه غولیدا. (معلوف، ۱۳۶۹، ص ۵۵۳).

نارغون خان ل سال ۴۸۶ مش / ۱۲۸۵ ز نامه یهک بو پاپا هنریوسی چواری هنارت کو دهقی لاتینی وی د نه رشیفی فاتیکاندا پاراستیه، و نه قه ناقه روکا نامه یا ټیلخانیه:

× بابی دلوقان، هه رچه نده نه می ل قی رهخی و هوین یین ل لایی دی، بهلی نه می دی وه لاتی سامیان (شام و سوریا) تانکو [دهسته لاتا] مسری ټیخینه ژیر رکیفا خو، نه می دی هندهک نوونه رین خوره وانه ی دهف هه وه کهین و دی داخوای ژه هه وه کهین کو له شکه ره کی بهره وه لاتی مسری بهنیرن و لقی ده میدا نه می ژقی لای و هوین ژلایی ديقه ب ریکا زه لامین ژهه ژی و بکیر هاتی دی نه قی وه لاتی دناقبه را خودا هی رین، ... نه می دی (سه راسنه) بیان ژناق بهین و پاپایی خاون شکوه و خان قوبیلای دی بنه خودانین قی وه لاتی». (باسورت و دیگران، ۱۷۳۱، ج ۵، ص ۹۴۳)

ټیلخانې مه غول شاندهک کو پیکه اتبوو ژ: سبادین، نه رخا نوون، توماس نانفوزین و وه رگیرهک ب ناقی توگتا ب سه روکاتیا (ره بیان صوما) ی ره وانه ی باره گایی پاپای کر، ل قوسته ننتینیه ټیمبراتور (نانرونیکي دووی) پیشوازی نه قی شاندي کر، و ژ ویری ره بیان صوما بهره ده روما چوو، بهلی د قی ده میدا پاپا هنریوس مربوو و پاپا نیکولایی چواری لسه ر کورسیا پاپایی دانیشتبوو (پیگولوسکایا، ۱۳۵۴، ص ۶۵۳). ره بیان صوما ی ل فاتیکانې نامه یا نارغون خانې و پیشنیارا وی سه بارهت هی رشا هه قپشک بو سه ر شامی بهرچا قکر، پاشی ب ریکا جینوا بهره ده رنه سا چوو، خه لکی جینوا ژبه ر په یوه نډیټن بازرگانایی دگهل ټیرانی ریزه کا مه زن ل وی گرتن.

ره بیان صوما ل ۰۱ ټیلونا ۱۲۸۷ گه هشته خزمه تا شاهي فهره نسا (فیلیپ لوبل)ی و شاهي ریز و به هایه کی مه زن دایی، پشتی پارسی ره بیان

صومای (ل دووماهیا چریا ئیکئی و دهستیپیکا چریا دووی) قهستا باژییری
 بوردو کرو چوو دهف شاهئی ئینگلترا ئیدواردی ئیکئی، نهوی ژی - وهکی شاهئی
 فهرهنسا. ب روویهکی گهش خیرهاتن ب نوونهری مهغولان کر، بهلی هیچ ئیک
 ژوان پیشنیارا ههفکاریا لهشکهری کومهرهما سههرهکیا شانندی رهبان صومای
 بوو پهسهندنه کرن (گروسه، ۱۳۶۸، ص ۱۱۶). صوما فهگهریا بوروما و پاپا
 نیکولایی چواری سوز دایی هاریکاریا وی بکتهت، پاشی ل دووماهیا هاقینا
 ۱۲۸۸ دگهل نامهیین پاپا نیکولایی چواری و فلیپ لوبل و ئیدواردی ئیکئی
 فهگهریا بودهف ناراغونی، و وهک سوپاسی و ریزگرتن بووی ناراغونی فهرماندا
 کو که نیسهیهک ب رهخ په رستگهه و کوونی [چادرا] و یقه بهیته ئافاکرن و چ

نیکولو و مافیو پولو نامهیا قوبیلای خانی پیشکیشی پاپا گریگورینی دههنی دکهن. ۱۲۷۱ز

جاران دهنگئی چهنگا وی نهراوهستیت. (گروسه، ۱۳۶۸، ص ۲۱۶).
 ژلایی دیشه، پاپا نیکولایی چواری شاندهکی دی ب سهروکاتیا
 زهلامهکی ب ناخی یوحهنا (جون) کو خه لکی مونتی کورونیو بوو بهرهف وهلاتی
 روژنافا هنارت داکوبکاری به لاکرنا ئایینی مهسیحی دناؤه غولاند رابیت،
 نهندامین نهقی شانندی کو شهش قهشه بوون ب ریکا دهریای گههشتنه بهندهرا
 ئهسکهندهرونه پاشی ب ریکا هشکاتیی خو گههاندنه ئهنتاکیا و تهبریزی،
 یوحهنا چهندین هه یقان ل تهبریز ما و گهلهک ههول و بزاقکرن داکو ناراغونی بو
 ئایینی مهسیحی بکیشیت بهلی سههرکهفتی نه بوو، ول ساللا ۶۹۰ مش / ۱۲۹۱ز
 بهردهوامی ب گهشتا خودا و بهرهف چینی چوو. (معلوف، ۱۳۶۹، ص ۶۵۳).

هاتنا شاندى نوونهرين ئيدواردى ئىكى بو باره گايى نارغون خانى:

ههروهكو ديار، شاهى ئىنگلترا ئيدواردى ئىكى ب رژدى ديفچوونا بابته تى هه قيه يمانيا سياسى و لهشكهرى دگهل ئىلخانى كرىوو، و ژلايى خوقه شاهى فهره نسا ژى شانده كى سياسى به ره ژ باره گايى مه غولان هنارتبوو و به رسقه كا نه رينى وهرگرتبوو. ئيدواردى ئىكى شاندهك ژ دوو ماقولين ئىنگلترا ب ناخين جفرى و نيكولاس ههلبژارتبوون، و جفرى سهروكى شاندى وى بوو و دگهل ۱۲ كه سين دى به ره ژ ئيرانى هاتن. (نوائى، ۱۳۷۰، ص ۳۵-۶۴)

هنارتنا چواره مين شاندى نارغون خانى بو باره گايى پاپاي:

ل سالا ۶۹۰ مش / ۱۲۹۰ ز نارغون خانى چواره مين شاندى خو رهوانه ي قه سرين پاپا نيكولايى چوارى و فليپ لويل و ئيدواردى ئىكى كر، سهروكاتيا نه قى شاندى دده ستى كه سه كى ب ناقي (چغان) يان (زغان) دا بوو كو پشتى رپوره سمين ته عميد كرنى بجه ئينايين بناقي (ئاندره) دهاته نياسين. دقى گه شتيدا كه سه كى ب ناقي (بوسكارل دوجيزولف) هه قالينيا شاندى ژيگوتى دكر و نه قه گه شتا دووى يا قى كه سى بوو. به لى نه قى جارى ژى دهوله تين نه وروپى به رسقين پروتوكولى ددان له ورا هيرشا هه قپشكا مه غول و فره نغيان چ جاران بجه نه هات. (گروسه، ۱۳۶۸، ص ۳۱۶)

هه رچه نده هه ولين نارغون خانى بو هيرشى لسهر مسرى بجه نه هاتن، به لى به رفره بوونا په يوه ندين سياسى بوونه نه گهرى زيده بوونا دهسته لاتا تايينا مه سيحيان ل ئيرانى، و ب ده ستورا نارغون خانى ژماره يه كا مه زن ژ كه نيسه يان ل ئيرانى هاتنه ئاكارن، و به رفره بوونا رولى تايينى نه وروپيان بوو نه گهرى به رفره بوونا په يوه ندين بازرگانين نه وروپا دگهل روژه لاتى، و دقى ماوهيدا پايته ختى ئىلخانان - باژيرى ته برىز - بوو ئيك ژ مه زنترين مه لبه ندين سياسى و بازرگانى د كيشوهرى تاسيادا و پيزانينين روژناقا و روژه لاتى لسهر ئيكودوو زيده بوون. (ابرهارد ماير، ۱۳۷۱، ص ۶۲۳).

دهسته لاتا گيخاتو و بايدوى:

پشتى مرنا نارغون خانى، گيخاتو خانى دهسته لات وهرگرت و شاندى سياسى ئيدواردى ئىكى ئىكه مين گروپ بوو كو ديدار دگهل سازكرى (۶۹۱ مش / ۱۲۹۲ ز). گيخاتوى ريزه كا مه زن ل وان گرت و نه قه دده مه كيدا بوو كو موسلمانان باژيرى عه كا ستاند بوو و دوو ماهيك پيگه ها مه سيحيان لسهر كنارى روژه لاتى ده ربا ناقه راست كه فته دده ستى موسلماناندا، نه ق شانده ل هه مان سال قه گهران بو وهلاتى خو. (نوائى، ۱۳۷۰، ص ۳۵؛ طاهرى،

۱۳۴۹، ص ۹۳).

پاشی گیخاتو لسه رده سستی بایدوی هاته کوشتن، و هه رچه نده بایدو مه سیحی نه بوو بهلی زور هه ولدا په یوه ندین خو دگهل جیهانا مه سیحی خوش بکه تن و د هه مان ده مدا دگهل موسلمانان ژی دلوقان بوو. میژوونقیسی ئینگلیزی هایتون دبیتیت کو بایدو (مه سیحیه کی چاک) بوو و دبیتیت: بایدو هاته لادان چونکه پشته قانیا مه سیحیان دکر. (باسورت و دیگران، ۱۷۳۱، ج ۵، ص ۶۵۳).

دهسته لاتا غازان خانی:

دهسته لاتا غازان خانی ژ دوو روویانقه یا گرنگ بوو: یا ئیکی نه و هاته سه ر ئایینی ئیسلامی و ب توندی پشته قانیا قی ئایینی دکر، و ژ لایه کی دیشه ب مرنا قوبیلای خانی ملکه چی و گوهداریا ئیلخانان بو باره گایی خانبالغ ژنا قو و سولتانین مه غولین ئیرانی سه ربه خوییه کا ته مام وهرگرتن. (همدانی، ۱۹۴۰، ص ۸۰-۸۷).

ژ بهر ئیسلامبوونا غازان خانی مه سیحیان پیگه ه و پایه یین خو دنا قه سرا مه غولاندا ژده ستدا، بهلی غازان خانی دهه فرکیا خودا دگهل مه مالیکان نه چار بوو جهی مه سیحیان خوش بکه ت و په یوه ندین خودا دگهل قاتیکانی موکوم بکه ت. و قاتیکانی ژی د شه ری خودا دگهل مه مالیکان ب چاقی ئومیدی به ریخو ددا غازان خانی. (هوار، ۱۳۶۳، ص ۲۹۰).

سه ره رای ئیسلامبوونا خو، غازان خانی ده ست ژ پلانین فه را وانخوازین خوبه رنه دان و له شکه ره ک به ره ژ فه لستین و شامی کیشا و نه ژ ده قه ره ستاندن. سه رکه فتنا غازان خانی لسه ر مه مالیکان بوو نه گه ری که یفخوشی و شادیا پاپا و شاهین روژناقا. پشتی قی سه رکه فتنی × دوژمنین ئیسلامی» نامه یین پیروزباهی و ئافه رینان بو غازان خانی هنارتن. مه سیحیین شامی پتر ژ هه میان خوشحال بوون چونکه نه و لسه ر ده سستی موجه دین مسر و شامی ژ وه لاتنی خو هاتبوونه دهر به دهر کرن و وان هزر دکر کو سه رکه فتنا غازان خانی مینا تولقه کرنا شکه ستنا وانه ل هه مبه ر مه مالیکان، له ورا بریاردان ب گه رمی پشته قانیا غازان خانی بکه ن. (اقبال، ۱۳۶۴، ص ۲۸۲).

غازان خانی ژی ژبو بداوی ئینانا سه رکه فتین خول ۱۸ شه عبانا ۷۰۲ مش/ ۱۲ نیسان ۱۳۰۲ زل (قوش قاپوچ) نامه یه ک بو پاپا بونیقاسی هه شتی هنارت کو ده قی وی دنا قه رشیفی قاتیکانیدا پاراستیه، دقنی نامه ییدا غازان خانی پیشنیار دابوو پاپا بونیقاس و شاهین مه سیحی کو له شکه ره کی

رووگه ه

رومزیه، پویته ی د ده ته شه کولین و ویرگیرانین مروقیه تی و زانستی

ژماره 4 بهارا ۲۰۱۲

ناماده بکهن و پیکفه هیرشی بکهنه سهر مه مالیکان. (باسورت و دیگران، ۱۳۷۱، ص ۷۶۳)

پاپا بونیفاسی ژی هز ذکر کو جاره کا دی وارین پیروزیان (رووگه ها مه سیحیان) لسه رده ستی غازان خانی نازاد بییت، له ورا زنجیره یه کا نامه یان بو باره گایی نیلخانان ل ته بریز هنارتن، ههروه سا میر و شاهین ته وروپی ژی بو پشته قانیا غازان خانی هاندان، به لی سهرانین ته وروپیان ژ بهر سهرورین

تاباقا خان

خوین که فن د شهرین خاچپه ریسیدا و ژبه ر مژوولبوونا وان ب شهر و پیکدادانین ناقخویقه چ به رسقین ته رینی نه دانه داخوذا پاپای. (اذری، ۱۳۴۹، ص ۲۸).

غازان خان، داکو بشیت مفای ژ هاریکاریا ته وروپیان وهرگرت، ل سال ۷۰۲ مش / ۱۳۰۲ ز بوسکارلوی جنیوایی به ره ژ ته وروپا هنارت، بوسکارلول پاریس گه هشته خزمه تا فلیپ لویلی، پاشی سهره دانا کوچکا شاهی نینگلتر تیدواردی نیکی کر، و پشتی جاره کا دی بابه تی

هه قپه ایمانیی دناقبه را روزه هلات و روزثافا هاتیه به حسکرن بوسکارلوی ته و پشتر استکرن کو غازان خان یی بوویه مه سیحی.

ههروه ک دیار غازان خانی ب ریکا نوونه ری خو گازنده ژ شاهین ته وروپا کرپو ژبه ر به شدارنه بوونا وان د شهری دژی مه مالیکاندا، چونکه تیدواردی نیکی د به رسقا خودا ل ۱۳۰۳ ز دبیثیت کو دووبه ره کی دناقبه را شاهین ته وروپیدا بداوی هاتینه و وان هه میان بریار دایه کو ژبو نازاد کرنا (وارین پیروز) خو بکه نه قولپه ک، به لی ل ده می قه گه را بوسکارلو بو تیرانی شاهی نه رمه نستان ناشتی دگهل مه مالیکان گریدابوو و غازان خان ژی د شهری (مهرج الصه فهر) دا شکه ستبوو. (اقبال، ۱۳۶۴، ص ۲۹۳).

تشته کی ناساییه کو په یوه نډیټن سولتان مه حموود غازان خانی دگهل مه سیحیان چ جاران گهرم و گوریا سهرده می تاباقا خانی بخوقه نه بینن، چونکه دروشمی سهره کیی غازان خانی (جیهاد دژی وان که سان بوو کو سته م ل ئومه تا

نیسلا می کریبون) و دقییا وان ژناقبیهت و یه کگرتنی دناقبه را دهوله تین نیسلا میدا دروست بکعت. ئەوی دقییا هه می موسلمانان ل ژیر نیک ئالا کوم بکعت له ورا تشته کی ئاساییه کو ئەڤ چهنده ب دلی دهوله تین مه سیحی نه بیت. ئەوان ژی ب ریکین جورا و جور دقییان هه له ویستی غازان خانی بگهورن (مرتضوی، ۱۳۷۰، ص ۱۲۱). بو نمونه نیمپراتوری بیزهنتی ئەندرونیکوس پیشنیار کر کو نیک ژ شاهزاده خانمین یونانیان بدهته غازان خانی داکول ژیر سیبه را قی خزماتیا سیاسی دهقه رین دهوله تا بیزهنتی ل ئاسیا بچووک ژ هیرشین تورکان بیاریزیت. (نوائی، ۱۳۷۰، ص ۵۶).

ب رهنگه کی گشتی، سیاستا غازان خانی سیاسته ته کا نیسلا می - دژی مسری بوو، ئانکوب رهنگه کی روهنتر بیژین: سیاستا نیسلا می- ئیرانی ل هه مبه ر سیاستا نیسلا می- عه ره بی بوو. ئەو ژی ژ گیانی جیهانقه گری چهنگیز خانی بی به هر نه بوو و ب پاراستنا په یوه ندین خو دگهل دهوله تین مه سیحی هه ولددا کو دهوله تا مسر و شامی لسهر ریکا خوراکهت. (مرتضوی، ۱۳۷۰، ص ۱۲۲).

- دهسته لاتا ئولجایتوی:

سولتان موحه مه د ئولجایتو کوری ئارغون خانی و برایی غازان خانی ل ۱۵ ژی الحجه ۷۰۳ مش/ ۱۳۰۴ ز لسهر ته ختی دهسته لاتتی روونشت، ئولجایتوی ب نه رمی رهفتار دگهل مه سیحیان دکر چونکه د زاروکاتیا خودا لسهر دهستی دایکا خویا مه سیحی هاتبوو ته عمیدکر (براون، ۱۳۵۷، ج ۳، ۵۹)، لسهر ده می وی ۲۵ که نیسه یان ل باژیری سولتانیه - پایته ختی هاقینیی ئولجایتوی- هاتنه ئا قاکرن، و ئەڤ باژیره بوو سهنته ری ئوسقوفیا دومنیکانان ل روز ئا قاسیا. (پیگولوسکایا، ۱۳۵۴، ص ۳۷۶).

سولتان موحه مه د ئولجایتوی ژی - وهک و باب و باپیرین خو- داگیر کرنا سوریا کریبوو ئارمانجا سه ره کی د سیاستا خویا ده ره کیدا، لسهر قی بنه مای ئەوی هندهک بالیوز به رهڤه لاتین فه ره نسا و ئیتالیا و ئینگلتره نارتن و ب ریکا وان دووپاتی لسهر که فئاتیا په یوه ندین ئیران و نه وروپا دژی سولتانی مسری کرو داخواز ژ وان کر کو بو هیرشا سه ر مسری هاریکاریا وی بکه ن. و هه رچهنده فلیپ لویل، ئیدواردی دووی و پاپا کلیمنتی پینجی گه لهک سوز و په یان دان به لی ئەڤ ئەڤ گوتنه چ جار ان نه بوو کریار (مرتضوی، ۱۳۷۰، ص ۱۲۴)، له ورا ئولجایتوی ژ نه چاری دهست ژ ستاندنا سوریا بی به ردا (پیگولوسکایا، ۱۳۵۴، ص ۳۷۵). پاپای ل ا ئادار ۱۳۰۸ ز/ ۵ ره مه زانا ۷۰۷ مش د به رسقا نامه یا

رووگه

روزیه، پویته ی د دهته شه کولین و
وهرگیرانین مروقاتیه تی و زانستی

ژماره 4 بهارا ۲۰۱۲

ئولجايتويدا ئەقال خوارى نقيسى:

(... گوتنن تە وەكو خوارنەكا گيانى هيز دامە، (بلا هوين پشتراست بن) ئەوا خودى ئەنجامدانا وى كرىبە ددلى مەدا ئەم دى ئەنجام دەين، و دەمى خودى حەز بکەت كو ئەم ژ دەرياي دەرباس بين دى هەو وە ب رىكا نامە و تەتەران ئاگە هدار كەين داکو جەنابى هەو وە بشىت ئەو سوزىن داين بجم بينىت). (باسورت و ديگران، ۱۳۷۱، ص ۳۷۸).

ئيدو اردى دووى د بەرسقا خودا بو ئولجايتوى نەكاميا ئايىنى ئيسلامى كر، و داخواز ژوى كر كو قى ئايىنى ژرە و ريشال هەلكيشيت، ئيدو ارى گوتبوو: (... ئەگەر پىزانين مە دروست بن، د پەرتوكين قى دەستەكا لەعنەتيدا [ئانكو موسلمانان] پيشبىنى هاتىه كرن كو دى ئەو ب خول دەمەكى نزيك ژناڭ چن، لەورا ديقچوونا پلانا خويا بەرکەفتى بکەن، ئەم هيقيدارين كود رىكا هەرشاندىن و ژناڭبرنا ئەقى دەستەكيدا سەرکەفتى بى...)

بەلى دەمى ئەڭ نامەيه گەهشتيه ئولجايتوى ئەو موسلمان ببوو!! (نوائى، ۱۳۷۰، ص ۵۸). ئولجايتو بەروقاژى هزرا ئەوروپيان وەسا موسلمان ببوو كو گازندە ژ مسريان دكر كود پاراستنا ئيسلاميدا سست بووينە، بەلكو وى ل سالا (۷۱۴مش) فەرماندا سى قەشەين مەسيحى ل تەبريز و تەرزىجان بەينە سیداره دان.

د دريژيا سەردەمى حوكمى ئيلخاناندا، هەردەم پاپا پرا پەيوەنديان دناقبەرا ئيران و ئەوروپا بوون، و بەروقاژى حەزا پاپاي پەيوەندى و ئالوگوركرنا نامەيان دناقبەرا ئولجايتوى و ئەوروپياندا چ جارن ژ تخووبى ئاخفتن و پەسندان و خوشخوشكان دەرباس نەبوو، و شەرىن ناخووين ئەورپا چ دەليقە بو شاهين وى نەهيلا ن كو هزرى د چوونا بەرەڭ روژەه لاتى بکەن.

ئولجايتو ل سالا ۷۱۶مش/ ۱۳۱۶ز مر و جيگرى وى سولتان ئەبو سەعيدى ئاشتى دگەل سولتانى مسرى گریدا (۷۲۳مش/ ۱۳۲۳ز). و رووبارى فورات بوو سنور دناقبەرا هەردوو وندا و سوريا بوو پشكەك ژ ولاتى مسرى. و دقى ناقبەريدا ئەوى ژ هەميان پتر زيان قىكەفتى شاهى ئەرمەنستانا بچووك يا (كلكيليا) بوو كو چەندىن سالان وەكو هيلا دناقبەرا مەغول و ئەوروپيان دەتە ل قەلەمدان، ئەوژى بوو نيچيرا مسريان. (جوادى، ۱۳۵۱، ص ۳۹-۴۰).

پاپا جونى بيست و دووى نامەيهك بو سولتان ئەبو سەعيدى هنارت و تيدا داخواز ژى كر كو هاريكاريا ئەرمەنان بکەت، و چونكە ئەبو سەعيدى پەيوەنديەكا باش دگەل مسريان هەبوو چەندىن نامە بو سولتانى مسرى هنارتن

پەيوەنديەن ئيران و ئەوروپا سەردەمى...

رووگەھ

وهرزیه، پويتهى د دمه قەسكولين و ودرکيرانين مرقاقيەتى و زانستى

ژماره 4 بهارا ۲۰۱۲

و تیدا داخواز کر ناشتی دگهل نهرمه‌انان نیمزا بکته، پاشی وی سوپایه‌ک ژ ۲۰ هزار شهرقانان بو هاریکاریا نهرمه‌انان هنارتن بهلی وان نه‌شیا چ کاره‌کی بکهن. و پشتی قی میژوویی چ شهرین دی دناقبه‌را مسری و نهرمه‌انان داروونه‌دان داکو نیلخانی پشکداری تیدا بکهن (اذری، ۱۳۴۹، ص ۱۰۱-۱۰۲). و نه‌قه دووماهییک جار بوو کوشانده‌ک دناقبه‌را ئیران و قاتیکاندا بهیته پیکگه‌ورین، و پشتی قی ئیدی چ په‌یوه‌ندیین سیاسی به‌رقه‌رار نه‌بوون و بتنی هات و چوویا زانایین نایین مه‌سیحیان جهی تبیینی نه.

- نه‌نجام:

ب سالان به‌ری به‌ری هاتنا مه‌غولان، شاهین نه‌ورویی و پاپایان وه‌ک ریبه‌رین جیهانا مه‌سیحی بزافدکرن کو ب ریکا (شهرین خاچیه‌ریسی) وه‌لاتی موسلمان - تاییه‌ت قودسا پیروز- داکو بکهن، و د زوربه‌یا قان شهراندا ژنه‌گری به‌رگیا موسلمانین مسری و سوری هه‌وین وان توشی شکه‌ستنی دبوون. و دگهل ده‌رکه‌فتنا مه‌غولان، نه‌ورویان هه‌ولدان کو مفای ژ هیزا نه‌قی ملله‌تی خوینگه‌رم و خوینریژ و هرگرن داکو بشین موسلمانان به‌رشین، و نه‌قه‌سیاسه‌ته ل سه‌رده‌می سه‌قامگیربوونا ده‌سته‌لاتا مه‌غولان ژی به‌رده‌وام بوو. و هه‌روه‌ک د قی گوتاریدا دیار بووی نه‌قه‌سیاسه‌ته ل هه‌مبه‌ر خوراگیا خه‌لکی شامی و لاوازا شاهین نه‌ورویا د هنارتنا هیزی بو نیلخانان توشی شکه‌ستنی بوو. و ل داویی شاهین مه‌غولان نیسلام و هرگرتن و ناشتی دگهل مسریان گریدان، و بقی ناوایی سه‌رده‌مه‌کی دریز ژ شهر و پیکدادانان دناقبه‌را ده‌وله‌تین موسلماناندا ب دووماهی هات، به‌لی هه‌ول و کوششین نه‌ورویان ژبو بانگه‌شه‌کرنا تایینی مه‌سیحی دناقه‌مه‌غولان و هاندانا وان بو ژناقبه‌را ده‌وله‌تین مسر و سوری چ جاران ب دووماهی نه‌هاتن و ب شیوه و جورین جیاواز د ده‌قه‌ریدا دووباره بوون.

ژنده‌رو په‌راویز:

- ۱- اذری، علا‌الدین، روابط مغول با دربار واتیکان، مجله بررسیهای تاریخی، سال ۴، ۱۳۴۸، ش ۳ و سال ۵ (۱۳۴۹)، ش ۱۰-۲۲، ۵۷.
- ۲- ابرهارد مایر، جنطهای صلیبی، برطردان: عبدالحسین شاهکار، شیراز، دانشگاه شیراز، ۱۳۷۱.
- ۳- اصفهانیان، داود، (مغول)، مجله بررسیهای تاریخی، سال ۵۹، ش ۸، ۵۲۳۶.
- ۴- اقبال اشتیانی، عبلس، از حمله چنگیزخان تا تشکیل دولت تیموری، ض ۳، تهران، امیر کبیر، ۱۳۶۴.
- ۵- بارکهازن، بواریخیم، امبراتورری زرد چنگیزخان و فرزندانش، برطردان: اردشیر نیک‌نور، تهران،

روگه‌ه

وهرزیه، پویته‌ی د ده‌ته شه‌کولین و
وهرکیرانین مروقیه‌تی و زانستی

ژمه‌اره 4 بهارا ۲۰۱۲

زوار، ۱۳۴۶.

- ۶- باسورت و دیگران، تاریخ ایران کمبرج... برگردان: حسن انوشه، طرداوند: ج.ا. بویل، ج ۵، ض ۲، تهران: امیرکبیر، ۱۳۷۱.
- ۷- براون، ادوارد، تاریخ ادبی ایران، برگردان: علی اصغر حکمت، ج ۳، تهران، امیرکبیر، ۱۳۵۷.
- ۸- باوزانی، الساندرو، ایرانیان، برگردان: مسعود رجب نیا، ض ۱، تهران، روزبهان، ۱۳۵۹.
- ۹- پیگولاسکایا و دیگران، تاریخ ایران (از دوران باستان تا سده هجدهم میلادی)، برگردان: کریم کشاورز، تهران، پیام، ۱۳۵۴.
- ۱۰- جوادی، حسن، ایران از نظر سیاحان اروپایی، مجله بررسیهای تاریخی، سال ۷، ش ۵، ۱۳۵۱.
- ۱۱- عبدالعلی، دستغیب، هجوم اردوی مغول به ایران، ض ۱، تهران، علم تهران، ۱۳۶۷.
- ۱۲- سایکس، سرترسی، تاریخ ایران، برگردان: محمد تقی فخرداعی گیلانی، ج ۲، ض ۳، تهران: دنیای کتاب، ۱۳۶۶.
- ۱۳- صدر، کاظم، تاریخ سیاست خارجی ایران، تهران، اداره مطبوعاتی پروین، ۱۳۲۲.
- ۱۴- طاهری، ابوالقاسم، تاریخ سیاسی و اجتماعی ایران، تهران، شرکت کتابهای جیبی، ۱۳۴۹.
- ۱۵- طروسه، رنة، امثراتوری صحرائوردی، برگردان: عبدالحسین میکده، ض ۳، تهران، علمی و فرهنگی، ۱۳۶۸.
- ۱۶- مرتضوی، منوچهر، مسائل عصر ایلخان، ض ۳، تبریز، اطاه، ۱۳۷۰.
- ۱۷- معلوف، امین، جنگهای صلیبی از دیدگاه شرقیان، برگردان: هوشنگ مهدوی، ض ۱، تهران، البرز، ۱۳۶۹.
- ۱۸- نوائی، عبدالحسین، ایران و جهان از مغول تا قاجاریه، ج ۱، ض ۳، تهران، هما، ۱۳۷۰.
- ۱۹- ویلتس، دوراکه، سفیران پاپ به دربار خان مغول، برگردان: مسعود رجب نیا، تهران، خوارزمی، ۱۳۵۳.
- ۲۰- همدانی، خواجه رشیدالدین فضل الله، تاریخ مبارک غازانی، به تصحیح: کارل بان، انتشارات هرنفورد، انگلستان، ۱۹۴۰.
- ۲۱- هوار، کلمان و جمعی از خاورشناسان، ایران و تمدن ایرانی، برگردان: حسن انوشه، تهران: امیر کبیر، ۱۳۶۳.